

ETTEVÕTLIK KOOL TAHAN-SUUDAN-TEEN

ETTEVÕTLIKU ÕPPE
JUHENDMATERJAL 2

ETTEVÕTLIKU ÕPPE JUHENDMATERJAL 2

Koostajad:

Arne Piirimägi,
Kristi Ruusamäe,
Hälis Rooste,
Lauri Jalonen,
Kristi Goldberg

ETTEVÖTLIKU ÕPPE JUHENDMATERJAL 2

© - Ida-Viru Ettevõtluskeskus, 2016

Koostajad:

Arne Piirimägi

Kristi Ruusamäe

Hälis Rooste

Lauri Jalonen

Kristi Goldberg

Trükki toimetanud:

Keeleline toimetus:

Kujundus: L&L Reklaam

Trükk:

ISBN (trükis) ISBN (pdf)

Ettevõtliku õppe juhendmaterjali valmimist toetas Haridus- ja Teadusministeerium läbi Euroopa Liidu Euroopa Sotsiaalfondi tegevuse "Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamine kõigil haridustasemetel" (EETA)

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

IDA-VIRU ETTEVÕTLUSKESKUS

Maakondlikud
Arenduskeskused

Ettevõtlik kool

SISUKORD

SISSEJUHATUS

1. ETTEVÕTLIKU ÕPPE MÄÄRATLUS

1.1 Mõiste

1.2. Ettevõtlik kool

1.3. Ettevõtlikkuse kujunemist toetav õppeprotsess

1.4. Õpetaja

2. ETTEVÕTLIK TUND

2.1. Soovitusi tunni (tegevuse) ülesehituseks

2.2. Ettevõtlikuma lähenemise kujundamine õppetunnis

3. KOOSTÖÖ KOOLIVÄLISTE PARTNERITEGA JA LÕIMUMINE.

3.1. Väljakutsed Eesti haridusele

3.2. Soovitusi koostööks lapsevanemaga

4. KOKKUVÕTE

5. KASUTATUD JA SOOVITUSLIK KIRJANDUS

SISSEJUHATUS

Innovatsioon on võime loovalt mõelda ning erinevalt tegutseda, seda kasulikult ja efektiivselt viisil.

Alar Karis, Tartu Ülikooli rektor

Meie põlvkonna suurim avastus on see, et inimene võib muuta oma elu, muutes oma meele hoiakuid,“ leidis Ameerika filosoof ja psühholoog William James (1842–1910) üle-eelmise sajandi lõpus.

Inimese areng ja kujunemine algab ikka lapseast ja oluline roll on siin nii perekonnal kui koolil. Koolina käsitleme käesolevas materjalis nii alusharidust võimaldavat koolieelset lasteasutust kui üldharidust – ja kutsekooli. Eesmärk on luua **õpilasele** sobiv **õppekeskkond** ning seda protsessi saab mõjutada eelkõige **õpetajat** toetades.

Ettevõtlikkuspädevus on kujundatav. Probleeme ja neis peituvaid võimalusi nägevaid, eesmärgi püstitavaid, ideede loojaid ja elluviijaid ehk algatusvõimelisi noori on haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ raames koolitatud juba alates 2005. aastast. Ettevõtliku kooli võrgustikku kuuluvaid kooli- ja lasteaiajuhte, õpetajaid, lapsevanemaid, omavalitsusi, ettevõtjaid jt ühendab soov parandada hariduse kvaliteeti ja seeläbi ka noorte edukust elus. Võrgustikuga liitunud õppeasutustes omandatakse teadmisi ja oskusi ettevõtlikkuse võtmes – noorte endi planeeritud ja läbiviidud tegevused muudavad neid iseseisvaks, õpilased teevad eesmärkide saavutamiseks koostööd nii omavahel kui ka haridusasutusest väljaspool olevate abijõududega.

Ettevõtlusõppe mõttekoja analüüs näitab, et innovaatilise lähenemiseta pole ettevõtliku inimese kujundamine efektiivne. Analüüsist on selgunud, et tänase kooli probleemid sellise inimese arendamise teel (materjalis nimetatud koolikorralduse väljakutseteks) on nii meie haridusasutuste juhtimises, õppeprotsessis, õppematerjalides kui ka õpetajas ja õppijas. (Olen ettevõtlik, lk 13)

Käesoleva ettevõtliku õppe juhendmaterjali aluseks on Ida-Virumaal välja töötatud „Ettevõtliku kooli strateegia“ aastateks 2009–2025. (Strateegia)

Materjal on koostatud, abistamiseks nii õpetajaid kui ka ettevõtlikkuse koordinaatoreid ettevõtlike tegevuste planeerimisel, põhjendamisel ja ülesehitamisel erinevates õpikeskkondades (koolitund, õppetegevus jne).

Materjali koostajad toetuvad ettevõtlikkuse kui läbiva teema ja üldpädevuse käsitlustele riiklikes õppekavades: „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“ (KELARÕK), „Põhikooli riiklik õppekava“ (PRÕK) ja „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ (GRÕK).

Euroopa Liidu Euroopa Sotsiaalfondi tegevuse „Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamine kõigil haridustasemetel“ (EETA) raames toetatud töös kasutatakse Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimisel valminud kavas „Olen ettevõtlik“ toodud analüüsi, mis käsitlevad riikliku õppekava alusel lasteaias ja koolis toimuvat õpet ja selle vastavust ettevõtliku inimese ideaalile. Samuti kasutatakse aastatel 2010–2011 Interreg IV A projekti „Ettevõtlikkuse haridus Rootsis, Eestis, Lätis ja Soomes“ (Enterprising Education in Sweden, Estonia, Latvia and Finland – Enterprising SELF) raames Ida-Viru Ettevõtluskeskuse ja Tartu Ülikooli vahel sõlmitud lepingu alusel toimunud koolituste „Ettevõtliku hariduse koolitus õpetajatele“ materjale. Rahvusvahelist kogemust kajastatakse Šoti Strathclyde'i Ülikooli õppejõudude koolituse „Ettevõtlikkusõppe praktilise rakendamise rahvusvaheline kogemus õpetajakoolituses“ materjalide kaudu. Samuti kasutatakse projekti „Enterprising SELF“ tegevuste raames saadud kogemusi ning materjale (SELF)

1. ETTEVÖTLIKU ÕPPE MÄÄRATLUS

1.1 Mõiste

Hariduslikus kontekstis on sõnal „ettevõtlus“ tavakõnest oluliselt laiem tähendus ning ettevõtlust käsitletakse kui dünaamilist ja sotsiaalset protsessi, kus üksikisikud kas üksi või üheskoos määratlevad uuendusvõimalused ja tegutsevad sihipäraselt nende elluviimise eesmärgil kas sotsiaalses, kultuurilises või ärilises kontekstis.

Tuleb silmas pidada, et Eestis on hariduses käibel kaks paraleelset terminit – ettevõtlik õpe ja ettevõtlusõpe, kusjuures kõneleja võib neid kasutades silmas pidada nii ühesuguseid kui ka erinevaid kontseptsioone. Seega on oluline alati täpsustada, mida parasjagu silmas peetakse.

Ettevõtlusõppe (laiemas tähenduses) eesmärk on suurendada nende inimeste hulka, kes suudavad ja tahavad muuta ideed tegelikkuseks nii enda, kohaliku kogukonna kui ettevõtte tasandil. Ettevõtlusõppe sisu määratlemisel on olulised kaks komponenti:

- **ettevõtlikkus** – isikuomadused/hoiakud ja oskused, mis suurendavad isiku võimekust võimaluste märkamisel ja nende realiseerimisel; see on vundament järgnevale komponendile;
- **teadmised ja oskused**, mida on vaja ideede edukaks teostamiseks: *mida, millal ja kuidas teha*.

Ettevõtlusõppe vundamendiks on ettevõtlikkuse kujundamine ja toetamine.

Ettevõtlikkus on hoiak, mida iseloomustavad loov ja uuenduslik mõtlemine, saavutusvajadus ja arukas juhtimine. Ettevõtlikkus, avaldub kõigis eluvaldkondades, viitab inimese võimele mõtteid tegudeks muuta. See eeldab loomingulisust, uuendusmeelsust ja riskivalmidust, samuti oskust võimalusi ära tunda, tegevust kavandada ja kavandatut ellu viia.

Ettevõtlik inimene saab iseendaga hakkama ja suudab muuta ühiskonda näiteks ettevõtja, ametniku või vabatahtlikuna. (Olen ettevõtlik, lk 11) Kuna majandus- ja ettevõtlusalased teemad on koolide programmides juba juurdunud, käsitleme käesolevas materjalis rohkem ettevõtlikkuse kui hoiaku ja valmisoleku kujundamist õpilastes. Ettevõtlikuks kujundab keskkond – seega vajame me ettevõtlikku õpetajat ettevõtlikus koolis.

1.2. Ettevõtlik kool

„Ettevõtlik kool” on haridusprogramm, mis on alguse saanud Ida-Virumaal ning suunatud ettevõtliku õppe integreerimisele koolisüsteemi, et tõsta hariduse kvaliteeti ja seeläbi noorte edukust elus.

Milleks arendada koolis oskust olla ettevõtlik?

Tänases maailmas muutuvad kiiresti nii tehnoloogiad, geopoliitiline situatsioon kui globaalne majandusruum tervikuna. Seetõttu peame suutma õppijaid ette valmistada töökohtadeks, mida veel ei eksisteeri, tehnoloogiate kasutamiseks, mida pole veel leiutatud, ning õpetama neid lahendamaprobleeme, mida me ei oska täna veel ettegi kujutada.

Selle saavutamiseks on õppeprotsess üles ehitatud nii, et õpetaja on suunaja ja juhendaja, kes võimaldab igal õpilasel osaleda talle sobivas rollis ja vastutada oma õppimise eest. Õppetöö mõtestamiseks on õpitav seostatud reaalse eluga ning seda rakendatakse praktikas, kaasates partnereid.

Teadmiste ja oskuste paremaks omandamiseks kasutavad õpetajad aktiivõppemeetodeid ja teevad koostööd, parendamaks õppeainetevahelist lõimumist.

Õpilane osaleb enda õpitulemuste hindamises.

Ettevõtlikus õppes on **hariduse eesmärgiks** seatud **ettevõtliku hoiaku** kujundamine.

Rahvusvaheline kogemus kinnitab samuti, et **ettevõtlikku õpet** rakendades suureneb **õpimotivatsioon**, paraneb õpitulemus ja kujuneb ettevõtlik ehk tahan-suudan-teen eluhoiak.

Tahan-suudan-teen hoiakuga inimene/õpilane on julge algataja, otsib uusi lahendusi, on kõrge motivatsiooniga, tegutseb koos teistega, püstitab eesmäärke, saavutab tulemusi, on vastutustundlik ja hooliv ning võimeline ise ennast analüüsima.

1.3. Ettevõtlikkuse kujunemist toetav õppeprotsess

Ettevõtlikkuse kujunemine õppeprotsessis toimub läbi erinevate tasandite:

Õpilane – areneb õppeprotsessist saadavate mõjutuste kaudu ja ettevõtliku inimesena panustab töörealiselt ühiskonna arengusse.

Õppeprotsess – on suunatud õpilase mõjutamisele ning sõltub põhiliselt õpetajast, kes selle üles ehitab.

Õpetaja – põhiroll on õppeprotsessi ülesehitamine selliselt, et see võimaldaks õpilastel parimal viisil areneda, kaasates samal ajal sisendina kooli kui organisatsiooni ning ettevõtjate, lastevanemate ja kogukonna võimalusi.

Partnerid – kool, lapsevanemad, ettevõtjad ja kogukond toetavad õpetajat ettevõtliku õppeprotsessi kujundamisel, kasutades selleks enda käsutuses olevaid erinevaid ressursse.

Ressursid – partnerite kasutuses olemasolevad erinevad ressursid toetavad ettevõtliku õppe protsessi, saades ise pidevalt juurdekasvu ellu astuvatest ettevõtliku hoiakuga koolilõpetajatest, kes nende ressursside arendamisesse panustavad.

- Raha – sponsortoetused, projektipõhised toetused, auhinnarahad, tasu partnereile osutatud teenuste eest jms.
- Spetsialistid, oskusteave – külalislektorid, erinevate tööde juhendajad, töövarju pakkujad, kaasalööjad kooli projektides jms.

- Hooned, rajatised – ruumid erinevateks tegevusteks, õppekeskkond, praktikakeskkond, töökasvatuse keskkond, ürituste korraldamise võimalused.
- Tehnilised vahendid – video- ja helitehnika, transport, tööriistad, IT valdkonna riist- ja tarkvara kasutamise võimalused jms.
- Sotsiaalsed võrgustikud – erineva tasandi kontaktvõrgustikud ettevõtjate, kolmanda sektori, ametnike, huvialade esindajate, rahvusvaheliste partnerite jt hulgas.
- Vajadused – partnerite erinevad vajadused, mida õpilased õppeprotsessi raames saaksid katta: nt meenete tegemine, erineva tasemega tõlketööd, keeleline korrektuur, abi- ja tugitegevused ettevõttes, küsitluste/intervjuude läbiviimine, ühekordsed lihttööd (nt koristamine) jms.

1.4. Õpetaja

Uued riiklikud õppekavad arvestavad ka õpetaja muutumisega ideaalile vastavamaks. Mõttekoja analüüs näitas, et riiklikud õppekavad kui haridusstandardid oma olemuselt eeldavad ja arvestavad toetusega aktiivsele ja ettevõtlikule õppijale ning õpetajale, kellel on abiks õppekava toetav õppekeskkond.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava sätestab, et õppimine on elukestev protsess, mille tulemusel toimuvad muutused käitumises, teadmistes, hoiakutes, oskustes jms ning nendevahelistes seostes. Laps õpib matkimise, vaatlemise, uurimise, katsetamise, suhtlemise, mängu, harjutamise jms kaudu. (KELARÕK) Tal peab olema motiiv nii toimida – riiklik õppekava eeldab, et laps on ettevõtlik ja et õpetaja oma tegemistega toetab sellise suhtumise arengut. Inimesed ja ka lapsed on erinevad ning igal neist on omad eesmärgid, soovid ning väärtushinnangud. Siit ka vajadus arvestada laste eripära: võimeid, keelelist ja kultuurilist tausta, vanust, sugu, terviseseisundit jms.

Riiklik õppekava nõuab lapse kaasamist tegevuste kavandamisse, suunamist valikute tegemisele ja tulemuste analüüsile. Õpetaja kui laste arengu suunaja ning arengut toetava keskkonna looja peab suutma õppe- ja kasvatustegevuses luua tingimused, et arendada lapse suutlikkust:

- 1) kavandada oma tegevust, teha valikuid;
- 2) seostada uusi teadmisi varasemate kogemustega;
- 3) kasutada omandatud teadmisi erinevates olukordades ja tegevustes;
- 4) arutleda omandatud teadmiste ja oskuste üle;
- 5) hinnata oma tegevuse tulemuslikkust;
- 6) tunda rõõmu oma ja teiste õnnestumistest ning tulla toime ebaõnnestumistega. (KELARÕK § 5)

Õppetöö korraldus koolieelses lasteasutuses peab seega andma õpilasele võimaluse kõiki neid kompetentse kasutada.

„Põhikooli riiklik õppekava“ (PRÕK) ja „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ (GRÕK) sätestavad seitsme üldpädevuse hulgas ettevõtlikkuspädevuse kui suutlikkuse ideid luua ja neid ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ning tegevusvaldkondades, nähes probleeme ja neis peituvaid võimalusi. Oluline on oskus seada eesmärgid ja neid ellu viia, ning seda ka ühistegevusi korraldades. Õpilane on algatusvõimeline ja vastutab tulemuste eest, ta suudab reageerida paindlikult muutustele ning võtta arukaid riske. (PRÕK, GRÕK § 4)

Üldpädevused kujunevad kõigi õppeainete kaudu, ent ka tunni- ja koolivälises tegevuses, mille aluseks on õpetajate ning kooli, kodu ja teiste partnerite koostöö.

Õppe- ja kasvatuses rõhuasetused on erinevates vanuseastmetes erinevad.

Esimeses kooliastmes (1.–3. kl) on õpetuse ja kasvatuses põhitaotlus õpilaste kohanemine koolieluga, turvatunde ja eduelamuste kogemine ning valmisoleku kujunemine edasiseks edukaks õppetööks.

Õpilaste koolivalmidus ja võimed on erinevad, seetõttu diferentseeritakse õppeülesandeid ja nende täitmiseks kuluvat aega. (PRÕK § 8)

Teises kooliastmes (4.–6. kl) on õpetuse ja kasvatuses põhitaotlus vastutustundlike ja iseseisvate õpilaste kujunemine. Õppetöös on oluline äratada ja säilitada õpilaste huvi õppekavaga hõlmatud teadmises- ja tegevusvaldkondade vastu. (PRÕK § 10)

Kolmandas kooliastmes (7.–9. kl) on õppe ja kasvatuses põhitaotlus aidata õpilastel kujuneda vastutustundlikeks ühiskonnaliikmeteks, kes igapäevaelus iseseisvalt toime tulevad ning suudavad oma huvidele ja võimetele vastavat õpiteed valida.

2. ETTEVÖTLIK TUND

2.1. Soovitusi tunni (tegevuse) ülesehituseks

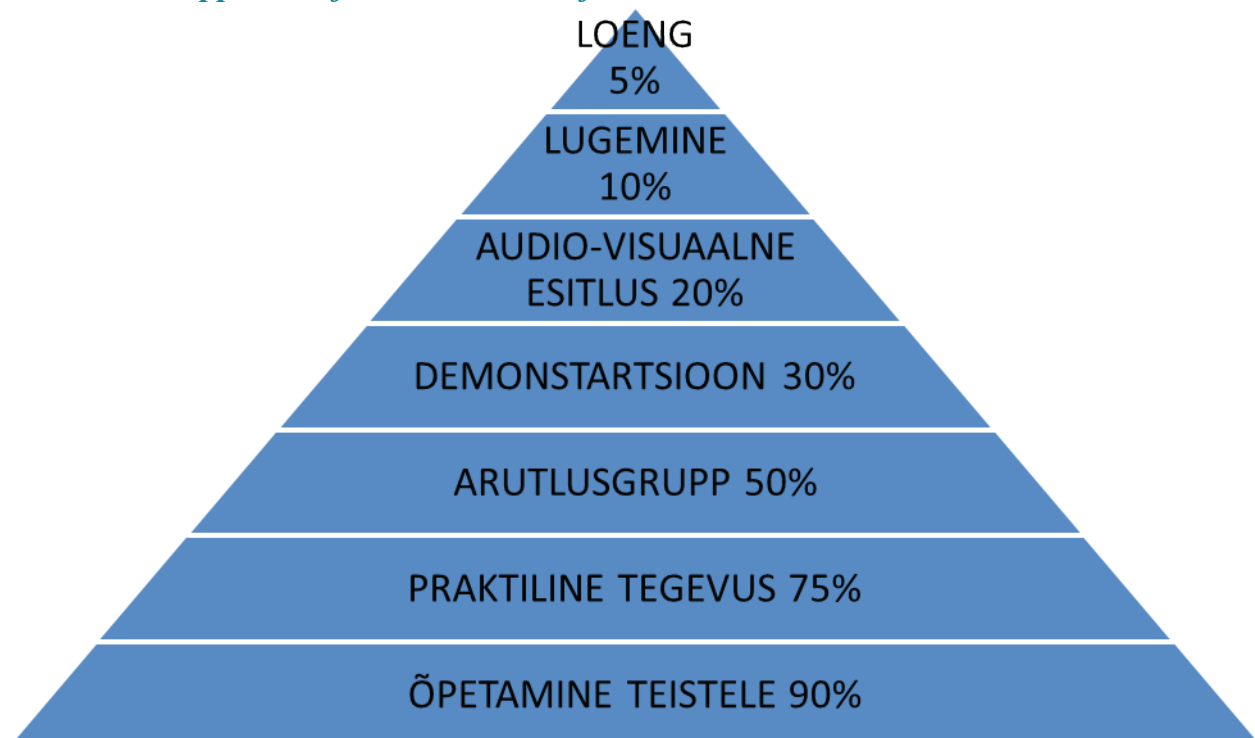
Kõik eelnev viib mõtte selleni, et **OLULISIM ON ÕPETAJA ROLL** ja **TA VAJAB TUGE**.

Kasutame siinses käsitluses õppetunni (ka õppetegevuse) kolmefaasilist mudelit, millist oma mentorikoolituse kodulehel soovitab Tallinna Ülikooli Haapsalu Kolledž:

- **häälestus** – õppija häälestatakse õppimisele, äratatakse huvi teema vastu, selgitatakse välja eelteadmised, suunatakse oma tegevusele eesmärgi seadma;
- **õppimine** – õppimine, huvi säilitamine, õpilaste püüdluste toetamine, positiivse didaktilise ja sotsiaalse õpikeskkonna loomine, uue info sidumine tuttavaga, mõistmine ja arusaamine, seostamine oma kogemustega;
- **peegeldumine ehk refleksioon** – õpitu kasutamine uutes seostes, oma uute teadmiste võrdlemine teiste omadega (näiteks rühma- või paarisõös), sooritatud tegevuse hindamine, tagasiside, kokkuvõtte ja järelduste tegemine, hinnangu andmine, uute eesmärkide seadmine. Peame ka silmas, et erinevatel tunni edenemise etappidel on õpilasel erinev omandamise võime:

4 esimese minuti jooksul suudab õpilane omandada materjalist 60%, järgmise 19 minuti jooksul 80%, siis 7 minuti jooksul 50%, 5 minuti jooksul 45–50% ja tunni viimase 6 minuti jooksul suudab õpilane omandada vaid 6% materjalist. (Lindau 2008)

JOONIS 1. Õppematerjali omandamise efektiivsus

National Training Laboratorie, Bethel, Maine. www.ntl.org

Ilmselt tagab õppeprotsessi efektiivsuse kaasamise, isetegemise ja õpetamisega seotud tegevuste kasutamine. Selleks on oluline kavandada ja läbi viia õppeprotsess ettevõtlikul moel

ETTEVÖTLIKU ÕPPE JUHENDMATERJAL 2

Ettevõtliku tunni ettevalmistamises ja läbiviimises on oluline saavutada **TULEM**. TULEM on ettevõtliku õppe tööriist, mis aitab tundi üles ehitada ja läbi viia. Tegemist on akronüümiga, mille igal tähel on tähendus:

Tunneme rolle ja koostööd – ettevõtlikus õppeprotsessis on igal protsessis osalejal täita kokkulepitud ja aktsepteeritud roll. Rollide täitmisel toetatakse teineteist aktiivselt ning tehakse selleks koostööd.

Usaldame vastutust – õppijal on reaalne vastutus õppeprotsessis ning ta mõistab, et valikud toovad kaasa tagajärgi.

Lõimume eluga – kaasame õppetöösse kooliväliseid partnereid, et saaksime teada, mida õpituga päriselt peale hakata.

Evime kogemusi – õppijal on õpitu praktilise rakendamise kogemused, nii positiivsed kui ka negatiivsed. Teeme päris asju kogukonna heaks.

Mõõdame mõju – õppeprotsessis toimib pidev tagasiside õppeprotsessi osaliste vahel nii õppijalt õpetajale kui ka vastupidi.

JOONIS 2. Ettevõtliku õppe protsess

Tunneme rolle ja koostööd

Õppijate kaasamiseks õppeprotsessi on oluline, et õppija tunnetaks selgesti oma rolli õppeprotsessis. Rollide jaotamine saab olla näiteks järgmine:

- *Kaupluse mäng – seonduvad ained nt geograafia (eksootilised kaubad erinevatelt mandritelt ja erinevatest maadest), matemaatika (toodetele hinna määramine, maksude arvestamine), ajalugu (erineva ajastu tooted, kombid) vm; rollideks müüja, ostjad, kauba tarnijad, kontrollametnikud, maksunõudjad, turvamehed, juhataja jne.*
- *Mänguasjade tegemine – seonduvad ained nt kunstiõpetus (erinevad materjalid, kujundus, disain), käsitöö (töövahendid, töömeetodid), loodusteadused (materjalid, liikuvad osad) vm; rollideks materjali varujad, disainerid, lõikajad, koostajad, kujundajad jne.*

ETTEVÖTLIKU ÕPPE JUHENDMATERJAL 2

- *Retseptiraamatu koostamine ja toidu valmistamine – seonduvad ained nt matemaatika (kogused, mahud, geomeetria vm), loodusteadused (taimed, viljad, põlluviljelus, loomad vm), käsitöö (kokandus) vm; rollideks teemalehede koostajad, koostisainete varujad, küljendajad, lamineerijad, trükkijad jne.*
- *Leiva tegemine – seonduvad ained nt matemaatika (kogused, mahud, geomeetria vm), loodusteadused (taimed, viljad, põlluviljelus, loomad vm), käsitöö (kokandus) vm; rollideks koostisainete varujad (poest ostjad), tainameistrid, pagarid, eelarvestajad, toote tutvustajad jne.*
- *Lillepeenra tegemine – seonduvad ained nt matemaatika (geomeetria, nurgad, mõõtmine vm), loodusteadused (taimed, muld, toitained, aastaajad vm); rollideks mõõdistaja, planeerija, mullatöölise, seemnete soetaja, istutaja, kastja jne.*
- *Kontserdi külastamine – seonduvad ained nt muusika (erinevad pillid, erinevad hääled, erinevad esinejatüübid), majandusõpetus või matemaatika (kontserdi kulu-tulu analüüs) vm; rollideks piletite ostja, uurimistöde ettevalmistaja jne.*

Tähtis on võimalus operatiivselt rolle vahetada, et saaks erinevaid tegevusi järele proovida. Selleks on otstarbekas rakendada erinevaid koostöövorme: nt paaristöö, rühmatöö. Tähtis on vastastikuse abistamise soovi käivitumine.

Rollide valikus ning tagasiside hindamises on oluline tehtud valikute analüüs, mille alusel saab leida endale sobivaima rolli.

Usaldame vastutust

Vastutus tähendab oma tegevuste ja nende tulemuste mõtestamist ja tunnetamist. Oluline on õppija võimekus enesele oma tegude tagajärjesid teadvustada ning nendeks valmis olla.

- *Arvutiõpetuses riistvara õppimine – õppijate vahel on ära jagatud, millise osa õppimise eest keegi vastutab; õpilane peab ise õppima ning teistele selgitama; teadmiste kontroll näitab, kas kõik on töösse tõsiselt suhtunud; kui mõni pole piisavalt panustanud, kannatab kogu grupi tulemus.*
- *Kokaraamatu koostamine – kokkulepitult teeb igaüks ühe lehekülje; kui mõni ei täida oma kohustust, siis ei minda projektiga edasi, vaid tehakse asendustegevusi (õpiku lugemine nt) kuni olukorra lahenumiseni.*
- *Lillepeenra rajamine – kui pinnas on halvasti ette valmistatud või planeering on vale, siis pole võimalik külvata*

Tekkinud olukorrad analüüsitakse vastutuse seisukohalt: millised tunded tekivad kaaslaste ees (piinlikkus vm), kuidas sõltub ühine tulemus konkreetse osalise tegemata jätmisest või hoopis erakordselt heast panusest.

Lõimume eluga

Seos praktikaga on oluline õpitava teadvustamiseks. Selleks on otstarbekas kaasata kooliväliseid partnereid. Kindlasti on tegemist keerulisima valdkonnaga ettevõtlikus õppes.

- *Tähtsündmuse (emadepäev, isadepäev, iseseisvuspäev vm) kontsert – seonduvad ained nt majandusõpe (eelarve, ressursside planeerimine, turundus, projektijuhtimine vm), ajalugu (kui pühenduda konkreetsele ajastule) vm. Kooliväline partner on nt Jõhvi Kontserdimaja direktor, kes selgitab ühe kontserdi korraldamist, selle erinevaid etappe ning sellega seotud tegevusi; kohtumine kutseliste muusikutega või teiste esinejatega; seejärel saavad lapsed/noored ise kontserdi kavandada ja läbi viia.*

- *Internetiotsing* – seonduvad ained arvutiõpe (otsingumootoritekasutamine, otsingutekoostamine), võõrkeel (internetis piletite otsimine, võistlevate pakkumiste leidmine, turismimarsruutide koostamine sihtriigis), ajalugu (konkreetsed ajastu mälestised, eksperimentaalajaloo üritused vm), matemaatika (maatriksarvutused pakkumiste võrdlemiseks, eelarvete koostamine vm), geograafia (erinevad maad ja kliimavöötmad, ilmastik, loodusobjektid vm) jne. Koolivälised partnerid on turismibüroo ja reisikorraldaja esindaja, kes selgitab reise korraldamist ja planeerimist, olulisi etappe ja aspekte. Pärast võib soovi korral nt kasutada huvipakkuvaid reisipakette (õppijate koostatud).

Analüüsidest tehtut, on võimalik tuvastada seoseid õpitava ja reaalse elu praktiliste vajaduste vahel. Seoseid aitavad kinnistada vastava valdkonna eksperdid, õppekäigud erinevatesse asutustesse ja ettevõtetesse, külalislektorid jne.

Evime kogemust

Isikliku kogemuse saamine ja omamine on olulised õpitavat kinnistavad tegurid. Kogemuse saamisel tuleb anda õppijatele võimalus nii õnnestumiseks kui ka ebaõnnestumiseks. Samuti on oluline kogemuse saamine koostöös kogukonnaga.

- *Kooli ürituste korraldamine* – alates kontserdi planeerimisest, ressursside tagamisest kuni ürituse elluviimiseni õppijate initsiatiivil. Annab projektijuhtimiskogemuse, meeskonnatöö kogemuse ning isikliku initsiatiivi korral ka otsustamise kogemuse.
- *Kooli loomaaed, kooli taimla* – praktiline kogemus loomade või taimede eest hoolitsemisel. Konkreetsete oskused, konkreetne tulemus.
- *Kingituste tegemine vanematele, sotsiaalpartneritele* (nt hooldekodu, haigla vms), sponsoritele jt.
- *Piparkookide küpsetamine ja kaunistamine* – praktiline kogemus tegemisest.
- *Linna lillepeenarde kavandamine ja tegemine.*

Oluline on tegevuste eakohasus ja reaalse, käegakatsutava tulemuse olemasolu. Hea tulemus on selline, mida saab katsuda, maitsta, näha.

Mõõdame mõju

Tagasiside protsess aitab nii õppijal kui õpetajal hinnata üles ehitatud ja läbi viidud õppeprotsessi tulemuslikkust. Oluline on tagasiside toimimise kahepoolsus.

- *Ühine analüüs* – enese ja kaaslaste tegevuste hindamine, teostatud tegevuste positiivsete ja negatiivsete külgede väljatoomine.
- *Enesehinnangu lehe täitmine* – õppijad hindavad ise oma tegevusi.
- *Juhendaja hinnang* – hinnanguvestluse läbiviimine ja veendumine, et õppija on tagasidest õigesti aru saanud.
- *Valmis tööde eksponeerimine ja praktikas kasutamine* (näitus, laad, kontsert, töö tulemuste kasutamine ettevõttes).
- *Õppijate esitlused õpitust, teostatust.*
- *Õppijad rakendavad teadmisi praktiliselt, edastavad õpitut teistele.*

Õppetöö planeerimise ja elluviimise aluseks on kooli õppekava üldeesmärgid ning neist tulenevad ainekavade põhised eesmärgid. Eesmärkide täitmiseks on oluline planeerida koos kolleegide ja juhtkonnaga vastavad tegevused. Tegevuste planeerimisel on oluline jälgida tegevuste efektiivsust, s.t kasutada ära võimalusi saavutada ühe tegevuse abil mitu eesmärki (nt mitme ainekava lõikes). Lisades on kirjeldatud praktilisi näiteid koos erinevate õppeainete vaheliste seostega.

Töökavade (eriti ühiste) koostamise puhul on oluline järgida TULEM printsiipe.

Tunneme rolle ja koostööd

- Rühmatööde puhul on otstarbekas täita rollide tabelid: kuulaja, ekspert, tehniline tugi, suuline esitaja jne.
- Ainete integratsioon planeeritakse õpetajatevahelises koostöös nt töö planeerimise lehe
- baasil (teema, kuidas teemat lahendada, milliste ainetega teema seostub, õpetajate rollid ja
- vastutused, ajagraafik).
- Tööleht ettevõtlikkuse arendamiseks klassiruumis.
- Tegevuste plaan seinale: tegevus, aeg, staatus (tegemata, töös, tehtud), vastutaja.

Usaldame vastutust

- Tegevuste plaan seinale: tegevus, aeg, staatus (tegemata, töös, tehtud), vastutaja.

Lõimume eluga

- Huvitavamate ettevõtete kaardistamine, partnerite ja potentsiaalsete partnerite andmebaasi koostamine. Ettevõtete külastamise puhul on otstarbekas täita töölehed.
- Õppekäikude/ekskursioonide/matkade töölehed. Enne retke teha eeltöö ootuste
- kaardistamiseks. Retkejärgselt kokkuvõtete tegemine (nt nähtud taimede kirjeldamine, kogetud enesetunde hindamine, vaatamisväärsuste kirjeldamine jm).
- Külaliste kaasamisel õppeprotsessi samuti töölehtede täitmine.

Evime kogemust

- Töö planeerimise leht, vajalike ressursside loetelu (materjal, tehnika, tööriistad vms).
- Leiame koos õppijatega uusi lahendusi, proovime neid julgelt ja saame seeläbi kogemuste võrra rikkamaks.

Mõõdame mõju

- Töölehtede täitmine, päeva lõpus enesehinnangu andmine oma töö kohta.
- Planeeritud eesmärgi ja saavutatud tulemuse suhe.
- Enesehinnanguleht õppijatele.
- Enesehinnangulehed pärast meeskonnatööd.
- Õpetaja hinnanguleht õpilase kohta.
- Õpetaja enesehinnanguleht.
- Tagasiside lastevanematele koostöö planeerimiseks ja hindamiseks.
- Arenguveestlused.

Kavade koostamisel on mõistlik hoida neid ka teistele nähtaval. Kavade planeerimisel võib olla otstarbekas kasutada nt Google'i-põhiseid pilvelahendusi (Google'i kontol põhinev sõnumite, aja ja dokumentide haldamise süsteem), mis tagab vajaliku infovahetuse ka väljapoole kooli (nt teiste koolide sama aine õpetajatega).

Tehtud tegevusi on vaja jooksvalt analüüsida, et leida kõige tõhusamaid lahendusi ning suurendada õppeprotsessi efektiivsust.

2.2. Ettevõtlikuma lähenemise kujundamine õppetunnis

Ettevõtlusõppe Mõttekoja analüüsides selgub, et peamised probleemid tekivad kooli, aine ja õpetaja tasandil, lähtudes seega kooli õppekavast, ainekavast ja õpetaja töökavast. Kava koostamine eeldab vastuse leidmist küsimusele: „Kuidas lahendada raske ülesanne?“ Vastust sellele otsib Raivo Juurak koos Rakvere Gümnaasiumi ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja Heli Kirsiga (Juurak 2011). Artikli järgi on soovitatav ainekavas sõnastatud eesmärgid kohandada reaalsete võimalustega. Õpetaja rõhutab oma külastust ühte Rootsi gümnaasiumi, kus ajaloo, geograafia ja inglise keele õpetajad planeerisid tunde koos, ja seda terve perioodi vältel. Seega on kõige tähtsamad **koostöö ning ainete lõimimine**.

Peamine on vältida rutiini, puudutada kõiki meeli, kasutada ümbritsevaid ressursse ja pidada meeles, et kool teeb oma õppe- ja ainekavad lähtuvalt oma õpilaste vajadustest.

TUNDI PLANEERIDES MÖTLE LÄBI MÕNED JÄRGMISED KÜSIMUSED:

- Kuidas ma saan jagada vastutust õppetöö eest tunnis, lubades õpilastel rohkem otsustada ja aktiivsemalt õppeprotsessis osaleda?
- Kuidas ma saan õpetada, pakkudes kuulajaskonda ja andes põhjuse/eesmärgi õppimiseks?
- Kuidas ma saan läbi viia meeskonnatööd, et õpilased saaksid õppida üksteiselt ja täita
- grupis erinevaid rolle?
- Kuidas ma saan teha koostööd teiste täiskasvanutega väljaspool kooli, luues nendega
- sidemeid, ning näidata õpilastele, et nende panus on oluline ka väljaspool kooli?
- Kuidas ma saan panna õpilasi nägema oma õppetöö tulemust ja mõistma seda, kuidas nad õpivad?

Kuidas on võimalik suurendada tunni efektiivsust nõnda, et sama töö võimaldaks omandada oskusi ja teadmisi erinevatest distsipliinidest (kaarditeadmised läbi ajalooprisma, kirjalikud tööd läbi keeleprisma, ajalugu läbi loodusteaduste avastuste ja avastajate)?

Tund ja/või tegevus on üks konkreetne samm ainekava realiseerimise teel. Ainekava koostamisel on vaja märkida need teemad, mida saab seostada ettevõtliku õppega tunnis ja milliseid on otstarbekas koostöös kolleegidega teha projektide kaudu. Vaja on leida vastused küsimustele:

- Kuidas saame meie kõik koos panustada kooli arengusse?
- Millised on meie ühised võimalused ainekavade ja teemade lõimimiseks?
- Kuidas me saame koos innustada ettevõtlikkust oma õpilastes?
- Kuidas kaasata partnereid koostööle?

Kui ma olen ettevõtlik õpetaja, siis ma:

- pakun valikuvõimalusi ja lasen igal õpilasel valida ülesande, millega kaasneb vastutus;
- planeerin tunnid huvitavateks ja päris elus vajalikeks;
- kaasan õppeprotsessi partnereid (nt lapsevanemad, ettevõtjad, KOV jne);
- õpitulemuste omandamise teadasaamiseks kasutan lisaks numbrilisele hindamisele ka protsessi kirjeldavat tagasisidet – kujundavat hindamist.

Selleks et minu õpilased oleks ettevõtlikumad:

Toetan neid, andes õpilastele koolis ülesandeid ja kohustusi.

Olen positiivne, muutes ebaõnnestumised ja vead õppimiskogemusteks.

Küsin nende arvamust ja kaasan neid otsuste tegemisse.

Julgustan neid kogema uusi asju.

Annan neile tõelist abi, et arendada nende ideid, mis on seotud nende huvide, annete ja võimetega.

See on minu õpilastele vajalik, sest nii arenevad nende:

enesekindlus ja enesehinnang,
positiivsed väärtused ja hoiakud,
oskus teha hästi tööd koos teistega,
iseseisvus ja vastutustunne,
enese ja teiste mõistmine,
loovad oskused,
suhtlusoskused,
uute väljakutsete leidmine ja nende saavutamine,
oskus hinnata ja võtta mõistlikke riske,
paindlikkus ning oskus muutustega toime tulla,
arusaamine tööelust ja kogukonnast.

3. KOOSTÖÖ KOOLIVÄLISTE PARTNERITEGA JA LÕIMUMINE.

3.1. Väljakutsed Eesti haridusele

Eesti haridusstrateegia projekt aastaks 2012–2020 „Eesti hariduse viis väljakutset” toob välja, et ehkki mitmed uuringud (PISA 2006, 2009 jt) näitavad Eesti õpilaste head teadmiste taset, näitavad nad samas ka õpilaste vähest loovust, ettevõtlikkust, probleemilahendamisoskust – omadusi, mida ootavad tänapäeva ühiskond ja majandus. Olukorrast väljumist kirjeldab strateegia viie väljakutse kaudu.

Esimene väljakutse on liikumine arengu- ja koostöökeskse õpikäsitluse poole, kus meetmetena määratletakse koostööpõhiste õpimudelite juurutamist, sotsiaalsete kompetentside (suhtlemis- ja läbirääkimisoskused, kriitiline mõtlemine, pingetaluvus, koostöövalmidus ja eestvedamine, eneseregulatsiooni oskus, arutus- ja esinemisoskus, keelteoskus jt) tugevdamist nii õppekavades kui õpetajate ja koolijuhtide täiendusõppes.

Strateegia lisana toodud skeemil on esitatud haridusstrateegia eesmärgipüstituse kolm põhimõtet:

a) kogu haridusparadigma tervikliku ümberhäälestamise vajadus institutsioonide konkurentsilt ainekeskse õpetuse tulemuslikkuse alusel isiksuse tervikliku arengu väärtustamisele;

b) õppeprotsessi muutumine koolikultuuri ja õpetajakoolituse arendamise, õpetaja rolli ja pädevuste laiendamise, õpetaja ja õpilase partnerluse, õpilaste võimete ja erivajaduste märkamise ja arvestamise ning väärtuskasvatuse kaudu ning

c) hariduse tihedam sidustamine ühiskonna vajaduste muutumise ning majandusliku, tehnoloogilise ja kultuurilise arenguga. (Eesti hariduse viis väljakutset)

Eesti õpilaste väga hea koht PISA uuringutes osutab sellele, et tagatakse küll hea teadmiste tase, aga liiga vähe arendatakse õpilase loovust ja probleemide lahendamise oskust. Eesti kool on endiselt teadmiste-, mitte pädevuskeskne. Rõhk on teadmiste andmisel ja kontrollimisel, mitte oskuste ja hoiakute kujundamisel. TALISE uuringu järgi on Eesti õpetajate veendumused ühed edumeelsemad ja kaasaegsemad, kuid klassis kasutatavad õpetamispraktikad pigem traditsioonilisemad kui teistes riikides. Õpetamine on igav ja eluga vähe seotud ning tunnidistsipliin on hea. Eesti õpetajate rahulolunäitajad on ühed madalaimad maailmas, ka õpetajate eneseusalduse poolest oleme rahvusvahelises võrdluses viimaste hulgas.

M. Sutrop rõhutas vajadust muuta paradigmat õppija ja õpetaja muutuvate rollide kaudu: õppija on õppeprotsessi lähtepunkt, õpetaja ülesandeks on õppija isiksuse arengu toetamine ja õppimise tagasisidestamine; arvestada tuleks iga õppija eripäraga, väärtustada erinevaid andekustüüpe (kunstilist, praktilist, sotsiaalset, emotsionaalset-empaatilist); tähtis on õppurite kaasamine: individuaalse enesehindamise süsteemi rakendamise vajadus. (Sutrop 2011)

Eelnev on piisav tõestus, et Eesti kool vajab ettevõtlikkuse kui mõtteviisi arengut ja seda tunduvat varem kui algab ettevõtlushariduses käsitletav aineõpe. Kool, eriti alusharidust andev koolieelne lasteasutus ja põhikool, vajab oskust ja valmidust olla avatum – teha koostööd koolivälise keskkonnaga ja suuta oma aineid ning tegevusi lõimida.

Esmased koostööpartnerid koolile on **lapsevanemad** (nende kaudu ka kohalikud organisatsioonid ning ettevõtted ja kogukond tervikuna), **kohalik omavalitsus ja kohalik ettevõtlus**.

Kõigi partneritega koostöö algatamisel on kasutatavad suhtlemise peamised nõuded:

- saavuta heatahtlik suhtumine – tunnusta, näita vajalikkust, kirjelda vastastikust huvi;
- esita oma soov selgelt ja mõistetavalt – kuidas te saate meie töös praegusel etapil kaasa
- aidata ja mida meie võime teie heaks teha;
- paku välja kindel ja korrektne suhtlemisskeem – kes on kontaktisik ja millal ning kus võiks
- kohtuda ning mis teemadel vestelda, edasta kontaktandmed.

3.2. Soovitusi koostööks lapsevanemaga

Esmakohtumisel ootab lapsevanem teavet, mis on ettevõtlik kool. Selleks võib kasutada vastavaks tegevuseks koostatud infomaterjale (Voldik lapsevanemale, leitav www.evkoool.ee). Olulisem info peab olema kooli kodulehel ja koostatud selliselt, et kõik töötajad sellest ühtmoodi aru saavad ning ka lapsevanematele edastavad – see on koostöö tulemus.

Lapsevanemal on oluline teada, milline on ettevõtlik laps ja kuidas seda teie koolis õpetatakse. Ettevõtlikus lapses on arenenud:

ETTEVÖTLIKU ÕPPE JUHENDMATERJAL 2

- enesekindlus ja enesehinnang,
- positiivsed väärtused ja hoiakud,
- oskus teha hästi tööd koos teistega,
- suurem iseseisvus ja vastutustunne,
- parem enese ja teiste mõistmine,
- loovad oskused,
- suhtlusoskused,
- uued väljakutsed ja kuidas neid saavutada,
- oskus hinnata ja võtta mõistlikke riske,
- paindlikkus ning oskus muutustega toime tulla,
- parem arusaamine tööelust ja kogukonnast.

Ettevõtlikus õppes on **hariduse eesmärk ettevõtliku hoiaku kujundamine**, kus õpetajad toetavad ja julgustavad õpilast:

- olema julge algataja,
- otsima uusi lahendusi,
- olema kõrge motivatsiooniga,
- tegutsema koos teistega,
- püstitama eesmärke,
- saavutama tulemusi,
- olema vastutustundlik,
- olema hooliv ja
- võimeline ise ennast analüüsima.

Ettevõtlikule ja koostöövalmis lapsevanemale on hea pakkuda võimalusi, kuidas ta saab oma lapse arengule kaasa aidata. Mõned kõige mõjusamad viisid:

- Andes neile ülesandeid ja kohustusi kodus ning toetades neid, et ülesanded saaks edukalt täidetud.
- Olles positiivne, muutes ebaõnnestumised ja vead õppimiskogemusteks.
- Küsides nende arvamust ja kaasates neid otsuste tegemisse
- Julgustades neid saama uusi kogemusi – see ei pea alati maksma raha.
- Toetades laste ideid ja aidates neil arendada nende huvide, annete ja võimetega seonduvat

4. KOKKUVÕTE

Käesolevas juhendmaterjalis käsitleti tegevõpetajale vajaminevaid teemasid ja lähenemisi ettevõtliku õppe võtmes, mis aitab ellu viia muutunud õpikäsitust.

Kõrvutades riigi arenguprobleeme ja nende lahendamiseks tehtut hariduse arenguga, on jõutud kokkupuutekohtadeni ja kinnitatud need lepingute ning ühistegevuste kavadega. Ettevõtlust esindava **Eesti Kaubandus-Tööstuskoja** eestvedamisel on koondunud paljud ettevõtlusõppe alal tegutsejad alates ülikoolidest kuni ettevõtlike noorte organisatsioonideni Ettevõtlusõppe Mõttekotta. Nende eesmärk on näidata **ettevõtliku hoiaku kujundamise olulisust nii riigi, regiooni kui ka indiviidi tasandil. Haridussüsteemis on loodud sidustatud ja struktureeritud võimalused ettevõtliku hoiaku kujundamiseks ning ettevõtlusalaste teadmiste ja oskuste omandamiseks.** Toetudes Ida-Virumaa ettevõtliku kooli võrgustiku pea kümneaastasele nii uurimise praktikale ning rahvusvahelise kogemuse üldistustele, oleme näidanud, et:

ETTEVÕTLIK ELLUSUHTUMINE ON KUJUNDATAV ja sellega saab ning tuleb alustada juba lasteaias;
ETTEVÕTLIK ELLUSUHTUMINE ARENDAB INIMEST ja ühiskonda;

ETTEVÕTLIK KOOL on võimalik;

ETTEVÕTLIKUS KOOLIS töötav ETTEVÕTLIK ÕPETAJA on olemas.

Haridus- ja Teadusministeerium koordineeritud Euroopa Liidu Euroopa Sotsiaalfondi tegevuse “Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamine kõigil haridustasemetel” (EETA) rahastusel valminud väljaandes on valik juhend- ja abimaterjale praktikutelt, abistamaks neid, kelle siht on OLLA ETTEVÕTLIK

5. KASUTATUD JA SOOVITUSLIK KIRJANDUS

Determined to Succeed – Ülevaade ettevõtlikust haridusest. Šoti valitsus. 2002.

Enterprising Ideas for Early Years within a Curriculum for Excellence. 2008. Enterprising Careers, University of Strathclyde.

Enterprising Ideas for Primary Schools within a Curriculum for Excellence. 2007. Enterprising Careers, University of Strathclyde.

Enterprising Ideas for School Employer Partnerships Primary within a Curriculum for Excellence. 2008. Enterprising Careers, University of Strathclyde.

Enterprising Ideas for School Employer Partnerships Secondary within a Curriculum for Excellence. 2008. Enterprising Careers, University of Strathclyde.

Enterprising Ideas for Secondary Schools. Subjects – projects – planners – toolkits. 2007. Enterprising Careers, University of Strathclyde.

Juurak, Raivo. 2011. Kuidas lahendada raske probleem? Õpetajate Leht 20.05.

Kearney, Paul. 2011. Enterprising Ways to Teach and Learn. Book 2. Enterprise Design Associates.

Kikas, Eve (toim). 2010. Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes. Tartu: TÜ Kirjastus.

Kolm aastat „Determined to Succeed“ programmi. Šoti valitsus. 2007.

Malberg, Kristi. 2005. Tahte tekitajad. Kuidas luua motiveerivat töökeskkonda. Tallinn: Äripäeva Kirjastus. Lk 14.

National Training Laboratorie, Bethel, Maine. www.ntl.org.

Riiklik struktuurivahendite kasutamise strateegia 2007–2013. <http://www.struktuurifondid.ee>

Salumaa, Tarmo; Talvik, Mati; Saarniit, Alvar. 2004. Aktiivõppe meetodid. Tallinn: Merleconsja CO OÜ.

Valgmaa, Reet; Nõmm, Erle. 2008. Õpetamisest: eesmärgist teostuseni. Võru: Eesti Vabaharidusliit & Õppekeskus Tõru.

